

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาการขับเคลื่อนวิถีพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม : ศึกษากรณีพระสุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ คือ (1) เพื่อศึกษาผลกระทบจากการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยและนโยบายของรัฐที่มีต่อชุมชนชนบท (2) เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนของพระสุบิน ปณีโต ในการสร้างชุมชนวิถีพุทธ ภายใต้กระแสบริโภคนิยม และ (3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการรื้อฟื้นและการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนวิถีพุทธในยุคปัจจุบัน

การศึกษาเฉพาะกรณีพระสุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด เนื่องจากที่ท่านมีบทบาทในการขับเคลื่อนวิถีพุทธในชุมชนชนบทในจังหวัดตราด

ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บข้อมูล คือ การสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระสุบิน ปณีโต สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ประธาน/กรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ผู้นำชุมชน และพระภิกษุสงฆ์ รวมทั้งเข้าไปอาศัยอยู่ร่วมกับชาวบ้านใช้ระยะเวลาประมาณ 2 เดือน คือ ตั้งแต่เดือนกันยายน - เดือนตุลาคม พ.ศ. 2549 ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา อธิบายผลกระทบจากการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยและนโยบายของรัฐที่มีต่อชุมชนชนบท กระบวนการขับเคลื่อนของพระสุบิน ปณีโต ในการสร้างชุมชนวิถีพุทธ และปัจจัยที่มีผลต่อการรื้อฟื้นและการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนวิถีพุทธในยุคปัจจุบัน ผลของการศึกษามีดังนี้ คือ

5.1 สรุปผลการศึกษา

จากกระบวนการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้ศึกษาสามารถอธิบายได้ว่า สถานการณ์ชุมชนในชนบทล่มสลาย กอปรกับที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสตั้งพระภิกษุสาวกว่า “เธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนเป็นอันมาก” พระสุบิน ปณีโต จึงนำแนวคิดการสะสมเงินทีละน้อย แล้วค่อย ๆ ให้ชาวบ้านศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถบริหารจัดการได้ เป็นวิธีที่น่าจะช่วยเหลือชาวบ้านได้ ท่านจึงเอากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ นำร่องแต่เอาธรรมะนำก่อน ทำให้เห็นปัญหาโครงสร้าง และเอาเงินตามลงไป ทำแบบองค์รวม ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความเสียสละ เห็นอกเห็นใจกัน และเกื้อกูลกัน ในท่ามกลางกระแสระบบทุนนิยม โดยสรุปผลที่ได้จากการศึกษาดังนี้

5.1.1 ผลกระทบจากการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

จากผลการศึกษา พบว่า ประเทศไทยได้ใช้แนวทางการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 – ฉบับที่ 10 ส่งผลให้ประเทศมีเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้าประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ก็มีปัญหาในการกระจายรายได้ไปสู่ประชาชนไม่ทั่วถึง ซึ่งเป็นผลจากรายได้ส่วนใหญ่ของประเทศตกอยู่กับคนกลุ่มน้อย ในทางกลับกันรายได้ส่วนน้อยของประเทศตกอยู่กับคนส่วนใหญ่ซึ่งมีอาชีพเกษตรกร ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่าง ๆ ตามมาอีกมาก เช่น ลัทธิวัตถุนิยม สังคมไทยกลายเป็นสังคมบริโภคนิยม การดูคดถิ่นทางวัฒนธรรมรวมถึงปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น สภาพครอบครัวแตกแยก การอพยพแรงงานต่างถิ่น ชุมชนแออัด สังคมเกิดความอ่อนแอ ยาเสพติด อาชญากรรม โสเภณีเด็ก และสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม

5.1.2 กระบวนการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณฺโฑ ในการสร้างชุมชนวิถีพุทธภายใต้ กระแสบริโภคนิยม

จากผลการศึกษา พบว่า พระสุบิน ปณฺโฑ ให้ชาวบ้านมารวมเงินกัน โดยเน้นให้เห็นถึงปัญหาแล้วชี้แนะแนวทาง ซึ่งมีหลักการชี้แนะ 2 ข้อ คือ (1) ชี้ให้ชาวบ้านเห็นถึงสภาพปัญหาของชุมชนและความสำคัญในการรวมกลุ่ม (2) ใช้ธรรมะนำหน้าเงิน คือ ใช้เงินเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจให้เกิดการเกื้อกูลกัน การรวมกันของชาวบ้านซึ่งเป็นผลมาจากแนวคิดของพระสุบิน ปณฺโฑ โดยมีชื่อว่า กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ฯ นั้นมีเงื่อนไขให้ชาวบ้านสร้างประโยชน์ร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ฯ จึงเป็นทั้งแหล่งเงินทุนและเป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชนอีกด้วย การตั้งกลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ฯ จะเริ่มต้นจากเงินตัวเอง เริ่มจากจำนวนน้อย และกำหนดจำนวนการรับเข้ากลุ่มไว้ 1 ปี เปิดรับครั้งเดียว และรับเพียง 4 ปี แล้วปิดไว้ก่อน ปล่อยให้อีก 2-3 ปี แล้วเปิดใหม่ นอกจากนี้ยังไม่รับคนนอกชุมชน ดังนั้น กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ฯ จึงใช้วิธีการเน้นที่คนที่สนใจจริง ๆ ก่อนแล้วทำให้ชาวบ้านคนอื่น ๆ เห็นแล้วสร้างวัฒนธรรมกลุ่มขึ้นมา จากนั้นเมื่อเปิดรับรุ่นต่อมาสมาชิกก็ต้องเดินตามแนวทางที่รุ่นแรกได้ปฏิบัติไว้ กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ฯ จึงมีหลักในการจัดการ คือ “ต้องเริ่มจากเล็กไปหาใหญ่” เพื่อที่จะง่ายต่อการจัดการในกลุ่มและค่อย ๆ เริ่มเกิดการเรียนรู้ในการจัดการด้วยตัวเอง จึงทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เพราะปัญหาของชุมชนตอนนี้คือต่างคนต่างอยู่ จึงต้องใช้เงินมาเป็นเครื่องมือมาเปลี่ยนความคิดใหม่ให้คนกลับมารวมกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงต้องเริ่มจากจำนวนน้อยก่อนจึงจะไปรอด ซึ่งเป็นผลให้ชุมชนมีรากฐานที่มั่นคง ตามแนวคิดของ Rabibhadana Akin (Rabibhadana, A. 1982 : 73-75) ได้กล่าวไว้ว่า “กระบวนการ

การเข้ามามีส่วนร่วมในระดับขั้นตอนต่าง ๆ จะต้องเริ่มจากการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุปัญหาของชาวบ้านด้วยตัวเองและการเข้ารวมนี้นี้ จะต้องเกิดจากจิตวิญญาณของชาวบ้านเอง โดยมีใช้การเข้าร่วมเพราะความศรัทธา ความเกรงใจ หรือถูกบังคับ เมื่อประชาชนรู้ปัญหาและสาเหตุของปัญหาแล้วชาวบ้านก็ต้องมีส่วนร่วมในการคิดและหาแนวทางแก้ไขด้วยตัวเอง ต่อไปก็เป็นการมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน โดยเฉพาะทางด้านแรงงาน จะทำให้ชาวบ้านเกิดความผูกพันรักใคร่ปรองดองกันมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ชาวบ้านรู้สึกภาคภูมิใจในผลงานของกิจกรรมที่เกิดขึ้น ช่วยกันบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป นอกจากนี้ชาวบ้านจะต้องมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพื่อการค้นหาข้อดีและข้อบกพร่องอันเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งจะได้นำไปเป็นบทเรียนในการแนวทางปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป” ดังนั้น พระสุบิน ปณีโต ใช้วิธีการชี้ปัญหาให้แก่ชาวบ้าน แล้วรวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ โดยมีแนวคิดให้สะสมเงินที่ละน้อย แล้วค่อย ๆ ให้ชาวบ้านศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถบริหารจัดการด้วยตัวเองได้ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ตกลงกัน หากกลุ่มประสบปัญหาพระสุบิน ปณีโต ก็เป็นแค่เพียงผู้ชี้แนะแนวทางการแก้ปัญหาให้เท่านั้น และให้ชาวบ้านเลือกรับวิธีการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จังหวัดตราดให้ความช่วยเหลือด้วย โดยใช้เทคนิคกระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ และมีกิจกรรมต่อยอดจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ก่อนข้างชัดเจน เพื่อใช้เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยเสริมแรงในการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่วิถีพุทธ

5.1.3 เงื่อนไขสำคัญต่อการรื้อฟื้นและการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนวิถีพุทธในยุคปัจจุบัน

1. เงื่อนไขภายใน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ การที่พระสุบิน ปณีโต ได้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ และใช้เป็นเครื่องมือ ในการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นวิถีพุทธได้นั้น เพราะกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีพระสุบิน ปณีโต เป็นผู้นำหลัก ซึ่งด้วยความเชื่อดั้งเดิมที่ยังเหนียวแน่นของคนส่วนใหญ่ในจังหวัดตราดถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางปัญญาและทางคุณธรรม กอปรด้วยพระสุบิน ปณีโต ยังเป็นผู้มีทั้งความรู้และประสบการณ์ที่เกิดจากการไปศึกษาดูงาน และลงมือปฏิบัติงานจริงมาระยะเวลาหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำ ความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์ และสรุปบทเรียนกับผู้อื่นอยู่เสมอ ทั้งกับผู้เชี่ยวชาญในงานแขนงต่าง ๆ รวมทั้งชาวบ้านผู้ประสบปัญหาจริงในทุกโอกาส การมีพระสุบิน ปณีโต เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน ส่งผลให้เกิดเป็นรูปธรรมในรูปกิจกรรมต่าง ๆ ของกองทุนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จึงมีส่วนทำให้ความนิยมในกองทุนเพิ่มมากขึ้น ยิ่งทำให้การขยายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ดำเนินการเพิ่มปริมาณกลุ่มได้เร็วและมีการจัดการค่อนข้างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ชุมชน

เข้มแข็ง พึ่งพาอาศัยกันได้ในระดับหนึ่ง อันเป็นผลนำไปสู่การร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน
ได้

กรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เมื่อรวมกลุ่มได้แล้วมีการเลือกตั้งกรรมการ ทำให้ได้ผู้นำที่เป็นฆราวาส คุณสมบัติที่สมาชิกส่วนใหญ่ใช้ในการเลือกกรรมการ ก็คือ “การได้รับการยอมรับว่าเป็นคนดี” เกณฑ์ของคนดี ก็คือ การเป็นผู้ปฏิบัติตนในกิจกรรมทางพุทธศาสนา ผู้ศึกษา พบว่า กรรมการที่เข้ามาทำงานให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ คือ เป็นผู้ที่มีความเสียสละต่อส่วนรวมเป็นอย่างสูง จากการศึกษาดังกล่าวเห็นได้ว่า กรรมการเป็นผู้ที่ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม เป็นที่ยอมรับของชุมชน และมีอุดมการณ์ที่ต้องการรื้อฟื้นวิถีชีวิตที่สงบสุข พออยู่พอกิน สังกมมีคุณธรรม กลับคืนสู่ชุมชน ทำให้การจัดการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เป็นไปตามแนวทางของพระสุบิน ปณีโต คือ การใช้หลักประชาธิปไตยในการปกครอง การพิจารณาการกุ้ย้มต้องเสมอภาคและยุติธรรม และอดทนต่อคำติฉินนินทา ดังนั้น จึงถือได้ว่ากรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการบริหารจัดการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ให้ดำเนินการไปค่อนข้างราบรื่นตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

2. เงื่อนไขภายในชุมชน การศึกษาการขับเคลื่อนวิถีพุทธในชุมชน พบว่า บริบทของชุมชนชนบทในจังหวัดตราดเป็นสาเหตุหนึ่งที่มีส่วนต่อการดำเนินชีวิตแบบพออยู่พอกิน การดำเนินชีวิตนับได้ว่าสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง และได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมเมืองและวัตถุนิยมไม่มากนัก รวมทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังพอหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ และการปลุกจิตสำนึกโดยพระสุบิน ปณีโต เป็นผู้นำ ซึ่งเผชิญเป็นพระสงฆ์ที่มีวิสัยทัศน์และประสบการณ์สูง ทำให้ประชาชนมีศรัทธาเชื่อมั่นสูงในการเทศนาธรรมแต่ละครั้ง พระสุบิน ปณีโต และคณะจะใช้วิธีการสื่อสารหลายทาง นอกจากนี้วิถีชีวิตชนบท ซึ่งยังคงมีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำรงรักษาและเผยแพร่ด้านคุณธรรมและด้านภูมิปัญญา ทำให้คนได้มาพบปะสังสรรค์ ร่วมทำบุญกุศล และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก่อให้เกิดความอบอุ่น และมีหลักยึดในชีวิต (ชาติติยา วรรณสูตร, 2544 : 137 – 139) จะเห็นได้ว่าชุมชนชนบทส่วนใหญ่ในจังหวัดตราดยังมีเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมไทย มีความผูกพันระหว่างบ้านกับวัด รวมทั้งมีพระเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ส่งผลให้ชุมชนอยู่ได้อย่างสมดุลกับการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน

นอกจากนี้ การศึกษาการขับเคลื่อนวิถีพุทธในชุมชน พบว่า เครือข่ายได้เข้ามามีส่วนหนึ่งต่อการรื้อฟื้นและการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนวิถีพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต พระสุบิน ปณีโต จังหวัดตราด กล่าวถึง เมื่อจำนวนกลุ่มเพิ่มและสมาชิกแต่ละกลุ่มขยาย จึงมีการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของจังหวัดตราด เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมในโครงการบริหาร เพื่อแบ่งเบาภาระของพระสุบิน ปณีโต เพื่อประสานงาน

ระหว่างกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ (กลุ่มย่อย) และเพื่อประสานงานภายนอกด้วย ในส่วนคณะกรรมการอุดมการณ์ฯ นั้น จะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน การแบ่งงานจะเกิดขึ้นตามสภาพความจำเป็น ความสมัครใจ และความถนัดของแต่ละคน ภายใต้การจัดวางโครงการแบบหลวม ๆ ไม่มีผู้สั่งการ โดยพระสุบิน ปณีโต ได้ให้หลักการของแต่ละคนที่เข้ามาร่วมอุดมการณ์ ในวันที่ 31 มกราคม 2542 ได้จัดงาน “มงคลเสวนา” ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้แกนนำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มาร่วมทบทวนเป้าหมายของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ การจัดงาน “มงคลเสวนา” จึงถือปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปี และต่อมาในงานวันมงคลเสวนา ครั้งที่ 3 วันที่ 31 มกราคม 2544 ได้มีการปรึกษาร่วมกันว่า แต่ละกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ (กลุ่มย่อย) ควรส่งตัวแทนมาร่วมพบปะกันทุกเดือน เพื่อให้กลุ่มต่าง ๆ มาสะสมเงินประจำเดือน และเป็นการทำความรู้จักกันมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มาร่วมกำหนดทิศทางพัฒนากรรุ่มร่วมกัน จะเห็นได้ว่าเครือข่ายได้เข้ามามีส่วนช่วยในการแบ่งเบาภาระให้แก่พระสุบิน ปณีโต ดังนั้น การทำงานเป็นเครือข่ายจะเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมร้อยกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ (กลุ่มย่อย) ในจังหวัดตราด จึงนับได้ว่าเครือข่ายเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนวิถีพุทธดำรงอยู่ได้

3. เงื่อนไขภายนอก การศึกษาการขับเคลื่อนวิถีพุทธในชุมชน พบว่า นอกจากได้การนำเงื่อนไขทางกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มาเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดเป้าหมายแล้ว ชุมชนยังมีความสัมพันธ์กับองค์กรสนับสนุนภายนอกที่เข้ามามีส่วนช่วยในการขับเคลื่อนวิถีพุทธอีกด้วย กล่าวคือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีคณะกรรมการอุดมการณ์กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จังหวัดตราด เป็นผู้รับหน้าที่ประสานงาน โครงการจากองค์กรสนับสนุนภายนอก ได้แก่ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างสุขภาพ (สสส.) ซึ่งโครงการต่าง ๆ ได้มีส่วนสำคัญทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัวกันเพื่อสร้างพลังและหาแนวทางแก้ไขปัญา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง ทำให้ชุมชนมีรากฐานที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เช่น โครงการแผนแม่บทชุมชน โครงการแผนสุขภาพชุมชน และโครงการชุมชนเป็นสุขภาคตะวันออก เพื่อพัฒนาร่างกายและจิตใจอย่างยั่งยืน เป็นต้น องค์กรสนับสนุนภายนอกมีส่วนสำคัญที่จะสามารถทำให้ชุมชนมีกิจกรรมต่อยอดจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ที่ทำได้ในระดับการออม การกู้ยืม และการจัดสวัสดิการ ซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งในปัจจุบันที่เครือข่ายได้เข้ามามีบทบาทส่งเสริมทำให้ชุมชนวิถีพุทธดำรงอยู่ได้ต่อไป

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

การอภิปรายผลการศึกษา ผู้ศึกษาจะอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ตั้งไว้ 3 ประการ คือ

5.2.1 เพื่อศึกษาผลกระทบจากการพัฒนาและนโยบายของรัฐที่มีต่อชุมชนชนบท

ผลการศึกษา พบว่า แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 - ฉบับที่ 10 ประเทศไทยในอดีตเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ ถึงแม้ประชาชนดำรงชีวิตอย่างยากลำบากแต่ก็ไม่ถึงกับอดตาย จนกระทั่งในทศวรรษที่ 1960 ซึ่งเป็นยุคที่ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่การพัฒนาแบบทันสมัย (Modernization) โดยใช้แนวทางการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1- แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ผล คือ เศรษฐกิจของประเทศมีความเจริญก้าวหน้าประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่เกิดปัญหาการกระจายรายได้ กล่าวคือ รายได้ส่วนใหญ่ตกอยู่ที่คนกลุ่มน้อย เพราะมีโอกาสได้รับประโยชน์จากการบริการขั้นพื้นฐานที่รัฐจัดไว้มากกว่า ในทางกลับกันเกษตรกร ซึ่งนับว่าเป็นรากแก้วกลับเข้าไม่ถึงการบริการของรัฐ ส่งผลให้เกษตรกรรายย่อยประสบปัญหาการขาดแคลนปัจจัยการผลิตในภาคเกษตร ปัญหาด้านการตลาด ส่วนการเข้ามาของรัฐซึ่งมาพร้อมกับระบบทุนในหมู่บ้านได้มีส่วนเอื้อประโยชน์ให้แก่ायทุน กล่าวคือ ชาวบ้านส่วนหนึ่งถึงแม้จะมีที่ดินเป็นของตัวเอง แต่ขาดเงินสำหรับลงทุนในปัจจัยการผลิต ทำให้ต้องจ้างงานที่ดินหรือกู้ยืมกับสถาบันการเงินต่าง ๆ เช่น ธกส. ธนาคารพาณิชย์ต่างๆ ธนาคารออมสิน สหกรณ์ และแหล่งเงินนอกระบบ เป็นต้น เพื่อนำเงินมาลงทุนในการเพาะปลูกพืชพาณิชย์ตามการแนะนำของรัฐ ถึงแม้รัฐพรณณาว่าจะมีนโยบายประกันราคาให้ ไม่ต้องกลัวขายไม่ได้ราคา แต่ช่วงไหนที่เกษตรกรเผชิญกับภัยธรรมชาติ ผลผลิตไม่ได้มาตรฐาน ทำให้เกษตรกรขาดทุน ส่งผลให้ไม่มีเงินส่งคืนจึงต้องหากี่เงินจากแหล่งใหม่เพื่อนำมาหมุนแทนก่อน หรือบางคนต้องยอมเสียที่ดินเป็นแปลง ๆ ก็มี ซึ่งปัญหาที่เกษตรกรรายย่อยต้องเผชิญท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุน มีดังนี้ (1) ปัญหาการตกข้าวเขียว คือ เกษตรกรไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง จึงต้องไปเช่าที่นาของนายทุนโดยให้ค่าตอบแทนเป็นข้าวหรือเงินก็ได้ตามที่ตกลงกัน ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ได้ผลผลิตไม่เพียงพอกับค่าเช่าจึงทำให้เป็นหนี้ (2) ปัญหาข้าวไม่พอกิน เพราะขาดที่ดินทำกิน (3) ปัญหาการอพยพไปทำงานนอกบ้าน หลังจากถนนตัดผ่านหมู่บ้าน และไฟฟ้าก็ตามมา ทำให้ง่ายต่อการเดินทาง ส่วนใหญ่ผู้หญิงไปขายบริการทางเพศที่กรุงเทพฯ ส่วนผู้ชายไปทำงานก่อสร้าง ส่งเงินกลับมาบ้านเพื่อให้พ่อแม่ใช้จ่ายแรงงาน เพราะขาดแรงงานในครอบครัว ทำให้วัฒนธรรมการเอาแรงสูญหาย นอกจากนี้ผู้ที่อพยพอาจเป็นพาหะนำโรคเอดส์มาสู่ชุมชนอีกด้วย (4) ปัญหาว่างงาน (5) ปัญหาการหลอกล้มล่าทางการศึกษา (6) ปัญหาเกิดภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง โรคระบาด และศัตรูพืช เป็นต้น ผลกระทบจากการขยายตัวทาง

เศรษฐกิจอยู่ในระดับสูงและต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากปัจจัยโครงสร้างเศรษฐกิจได้ปรับตัวในลักษณะที่เปิดกว้างเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจนานาชาติมากขึ้น ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจได้เอื้ออำนวยต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจไทย ส่งผลให้คนไทยมีรายได้และการจ้างงานเพิ่มขึ้น แม้ว่าการขยายตัวของเศรษฐกิจจะมีผลดีต่อเศรษฐกิจส่วนรวมหลายประการก็ตาม แต่การขยายตัวนั้นได้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาที่สำคัญ ๆ อีกหลายด้าน ดังนี้ (1) ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างชนบทกับเมือง (2) การขาดแคลนบริการพื้นฐานมีความรุนแรงมากขึ้น (3) การปรับตัวของสังคมไทยให้เข้ากับการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจมีมากขึ้น คือ จากสังคมชนบทมาสู่ความเป็นสังคมเมืองทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบไทยดั้งเดิมต้องปรับเปลี่ยนเป็นวิถีรูปแบบใหม่ ซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพจิตใจ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตโดยส่วนรวม จึงก่อให้เกิดปัญหาสังคมเมืองในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด (4) ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการที่เศรษฐกิจไทยเติบโตในระยะที่ผ่านมา ทำให้มีการระดมทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ประมง และแร่ มาใช้ในอัตราที่สูง ขณะเดียวกันก็ขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้แผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมามีได้ส่งผลให้สังคมไทยก้าวขึ้นมาเป็นประเทศที่มีแนวโน้มเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ภาวะการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ไม่ได้ทำให้ประชาชนอยู่ดีมีสุขและพึงตนเองได้ ดังนั้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จึงเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต เน้นการพัฒนาคน การพัฒนาสังคม ในช่วงของการใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้เกิดวิกฤติทางด้านเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2540 ทำให้โฉมหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง ส่งผลกระทบต่อภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมอย่างมาก ทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน ส่วนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 แผนฉบับนี้ได้อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวม การดำเนินงานแบบบูรณาการ มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เช่นเดียวกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 คือ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เป็นแผนที่มีความพยายามปรับทิศทางการพัฒนาประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ในทางปฏิบัติ รัฐบาลก็ยังคงดำเนินการอยู่ในกรอบเดิม คือ ยังคงเน้นพัฒนาเศรษฐกิจระดับมหภาค โดยการเพิ่มอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth Rate) การพึ่งการลงทุนจากต่างชาติเพื่อให้เกิดการจ้างงาน ส่งเสริมการผลิตสินค้าที่ส่งออกได้เป็นสำคัญมากกว่าการสร้างเสริมเข้มแข็งให้เศรษฐกิจด้วยการพึ่งตนเอง และสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ การส่งเสริมเศรษฐกิจในชนบทยังไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง แม้ว่าได้มีการอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนา ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติมีการดำเนินการน้อยมาก จึงทำให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาและการแก้ไขปัญหา

ความยากจนในชนบทไม่บรรลุผลเท่าที่ควร เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาของตั้งอยู่บนหลักทฤษฎีการสร้างควมทันสมัย เป็นการสร้างควมทันสมัยให้กับประเทศตามแบบอย่างตะวันตก จึงทำให้เกิดผลกระทบต่างๆ ตามมา ดังนี้ (1) ปัญหาความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาระหว่างเมืองกับชนบท (2) ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย (3) ปัญหาศิลปะขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทอดทิ้ง (4) การล่มสลายของเกษตรกรรมและชุมชนในชนบท ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหานี้ส้นทั้งในระบบและนอกระบบของเกษตรกรรายย่อย ส่งผลให้ครอบครัวแตกแยก มีการอพยพเข้าไปหางานทำในเมืองทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานในชุมชน และปัญหาโสเภณีเด็ก ผลกระทบจากการพัฒนาตามทฤษฎีควมทันสมัยและนโยบายของรัฐที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่คิดทิศทางมาตลอด ถึงแม้ว่าเป้าหมายของการพัฒนาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เปลี่ยนเป้าหมายมาเป็นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ พื้นฟูสภาพสังคมชนบทและให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งเห็นได้จากนโยบายของรัฐบาล พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ที่ได้ประกาศทำสงครามกับความยากจน โดยมีนโยบายและโครงการพักชำระหนี้เกษตรกร กองทุนหมู่บ้าน และสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ซึ่งนโยบายและโครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชน โดยเฉพาะในชุมชนชนบท แต่นโยบายและโครงการดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะนโยบายและโครงการของรัฐดังกล่าวเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้านเป็นแค่เพียงการนำเงินทุนไปให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันสร้างรายได้เท่านั้น โดยที่รัฐมิได้มุ่งสร้างฐานรากที่เข้มแข็งให้แก่ชุมชนเลย ส่วนโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ก็ประสบปัญหาทางด้านตลาด คือ เมื่อชาวบ้านคิดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ออกมาแต่ขาดตลาดรองรับ (Boonyarattanasoontorn, J. 2006 : Abstract) จะเห็นว่านโยบายของรัฐยังคงเป็นแบบบนลงล่าง ไม่ปล่อยให้ชาวบ้านแก้ปัญหาชุมชนตามเจตนารมณ์ของตนเองอย่างแท้จริง นอกจากนี้รัฐยังขาดการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินการอย่างทั่วถึง ชัดเจน จริงจัง และต่อเนื่อง จึงทำให้ชุมชนชนบทซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศยังอยู่ในสภาพแตกสลายและยากจน จึงเป็นภารกิจสำคัญของรัฐที่จะกล้าหาญในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบต่างๆ ให้เอื้อกับชุมชนชนบท ซึ่งนับว่าเป็นฐานรากที่สำคัญที่จะนำพาประเทศให้ยืนหยัดอยู่ได้อย่างสมดุลท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน

5.2.2 เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนของพระสุบิน ปณิโต ในการสร้างชุมชนวิถีพุทธ ภายใต้ กระแสบริโภคนิยม

ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการขับเคลื่อนของพระสุบิน ปณิโต ในการสร้างชุมชนวิถีพุทธ มีขั้นตอนสำคัญดังนี้ คือ

1) การสร้างสัมมาทิฐิ ต้องสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนของปัญหาในชุมชน ความเข้าใจนั้นต้องเกิดขึ้นจากตัวของชาวบ้านเอง โดยปราศจากการบังคับให้คิดเห็นชอบด้วยตนเอง และแนะนำแนวทางในการแก้ไขให้

2) การจัดการรวมกลุ่มในการดำเนินงาน และการจัดการด้วยตัวเอง เมื่อมีการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรแล้ว มีการวางกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนแต่สามารถยืดหยุ่นได้ตามบริบทของชุมชน มีการคัดเลือกคณะกรรมการมีวาระ 1 ปี ไม่มีการผูกขาด แต่เป็นที่ยอมรับของสมาชิกสามารถดำรงตำแหน่งต่อไปอีกได้ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่แต่ไม่ใช่แบบสั่งการ แบ่งงานตามความเหมาะสมของคณะกรรมการกลุ่ม การกำหนดให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม คือ ทุก 1 เดือนสมาชิกควรมาพบปะกัน 1 ครั้ง และครบทุก 1 ปี จะมีการประชุมใหญ่ 1 ครั้ง ทำให้สมาชิกเกิดกระบวนการเรียนรู้ และสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม โดยใช้วิธีการทำบุญร่วมกัน งานมงคลเสวนา การอบรมการทำบัญชี การช่วยตรวจบัญชี นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมรวมซื้อรวมขายข้าวสารและแก๊สหุงต้มอีกด้วย

3) การสร้างรากฐานของกลุ่มให้เข้มแข็ง คือ การรวมตัวของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ไม่ได้ต้องการให้กลุ่มมี “จำนวน” มากและขยายไปอย่างรวดเร็ว กลุ่มต้องเริ่มจากเงินตัวเอง เริ่มจากจำนวนน้อย และมีการกำหนดการรับเข้ากลุ่มไว้ 1 ปี เปิดรับอีกครั้ง และรับเพียง 4 ปี แล้วปิดไว้ก่อนปล่อยให้ 2-3 ปีแล้วเปิดใหม่ นอกจากนี้ไม่รับคนนอกชุมชน การทำเช่นนี้เรียกว่า “ไม่คิดใหญ่ ทำใหญ่” เพื่อป้องกันกลุ่มล้มเพราะถ้าปัญหาของชุมชน คือ ความไม่สามัคคี ถ้า “คิดใหญ่ ทำใหญ่” จะทำให้เกิดภาวะเสี่ยง ขณะเดียวกันเงินก็จะเป็นเครื่องมือช่วยฟื้นฟูจิตใจให้คนช่วยเหลือซึ่งกันและกันอีกด้วย ซึ่งจะส่งผลให้กลุ่มเข้มแข็ง และพึ่งตนเองต่อไปได้

4) การสร้างจิตสำนึกใหม่ เนื่องจากหลักการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ คือ การ “ออมเงิน เช่น ออมบุญ สัจจะของทุนคือแบ่งปัน” ไม่ใช่การลงทุนเพื่อหากำไร คือ ต้องการให้สมาชิกรู้จักคบคนดี มีเหตุผล และมีสันโดษ รู้พอดี (นาถกรณธรรม 10) รวมทั้งหลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน คือ การรู้จักแบ่งปัน (สังคหวัตถุธรรม 4) ผูกพันกันด้วยธรรม (สาราณียธรรม 6) และถึงพร้อมความไม่เสื่อม โดยการประชุมกันพร้อมเพรียง มีชีวิตเรียบง่าย ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและตั้งใจให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย (อปปริหานิยธรรม 7) ดังนั้น หลักธรรมจึงเป็นสิ่งที่สร้างจิตวิญญาณให้บังเกิดขึ้นกับคน ซึ่งจะก่อให้เกิดความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต การมีน้ำใจไมตรี และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น

5) การสร้างเครือข่าย องค์กรระดับกลุ่มที่ขยายตัวขึ้นเป็นองค์กรระดับเครือข่าย ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม และกรรมการกลาง 58 คน ซึ่งมีบทบาทในการถ่ายทอดการเรียนรู้ สรุบบทเรียน โดยมีชุมชนที่เข้มแข็ง และชุมชนที่อ่อนแอ เป็นแกนระดับต่าง ๆ ในการถ่ายทอดสู่ชุมชน ภายใต้บทเรียนที่ได้ร่วมกันสรุปออกมา โดยมีคณะกรรมการอุดมการณ์กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เป็นผู้ติดตาม

ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้คณะกรรมการอุดมการณ์ยังมีหน้าที่ประสานงานเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ ที่องค์กรภายนอกให้การสนับสนุนอีกด้วย โดยการทำงานของเครือข่ายคือที่ศูนย์ประสานงาน ซึ่งเป็นสถานที่ทำงานที่พร้อมไปด้วยปัจจัยหนุนเสริม เช่น เงินทุน เจ้าหน้าที่ประจำ อาสาสมัคร แหล่งข้อมูลข่าวสาร และวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น

6) การติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงาน การติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย การประเมินติดตามผลของพระสุบิน ปณิโต มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่เป็นทางการ ซึ่งกิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เป็นการออมเงิน กู้ยืมเงิน และการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยทุกสิ้นปีของกลุ่มจะมีการสรุปเงินทุนรวมและปันผลกำไร ซึ่งพระสุบิน ปณิโต จะไปที่กลุ่ม ซึ่งตั้งอยู่ในแต่ละชุมชนเพื่อตรวจสอบบัญชีด้วยตัวเอง เพื่อความถูกต้องและเป็นธรรมแก่สมาชิก อันเป็นผลต่อความมั่นคงของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ และอีกรูปแบบ คือ รูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เริ่มจากการที่ท่านได้รับทราบปัญหาของกลุ่มต่าง ๆ จากการร้องเรียนของประธาน กรรมการ หรือสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ นอกจากนี้ท่านยังได้รับข้อมูลเพิ่มเติมจากคณะกรรมการอุดมการณ์ฯ อีกด้วย และท่านจะนำประเด็นปัญหาต่าง ๆ มาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ เพื่อร่วมกันหาทางออก ทำให้ท่านสามารถคิดหาแนวทางป้องกันได้ทันท่วงที จึงเป็นบทเรียนในการดำเนินงานให้กับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ กลุ่มต่าง ๆ ในจังหวัดตราด ได้เป็นอย่างดี

ผลการศึกษา พบว่า การขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณิโต ทำให้ผู้ศึกษาทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการรื้อฟื้นและการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนวิถีพุทธในปัจจุบันมีดังนี้ คือ

5.2.3.1 ปัจจัยภายในกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ

1) พระสุบิน ปณิโต เนื่องจากท่านเป็นพระสงฆ์ซึ่งมีแนวคิดในการประกาศธรรมะเชิงรุก คือ การพัฒนาจำเป็นต้องใช้วิธีรุกเข้าไปหาชุมชน พยายามประยุกต์หลักธรรมมาสู่การปฏิบัติ โดยเน้นกระบวนการคิดเป็น ทำเป็น เพื่อแก้ปัญหา ซึ่งชาวบ้านสามารถนำไปปฏิบัติและเห็นผลได้จริง พระสุบิน ปณิโต นอกจากจะสะสมทั้งความรู้และประสบการณ์ตั้งแต่การออกไปชุกงค์ทางจังหวัดภาคใต้ จนถึงการศึกษาดูงานและลงมือปฏิบัติงานจริงมาระยะหนึ่งแล้ว ยังเป็นผู้ที่นำความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปบทเรียนกับผู้อื่นอยู่เสมอ ทั้งกับผู้เชี่ยวชาญในงานแขนงต่าง ๆ และกับผู้สนใจ รวมทั้งผู้ประสบปัญหาจริงในทุกโอกาส เช่น ในระหว่างเดินทางไปเยี่ยมเยียนรับฟังปัญหาของกลุ่มในท้องที่ต่าง ๆ ในการเข้าร่วมประชุมสัมมนาในระดับจังหวัด ระดับภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดให้มีกลุ่มอุดมการณ์สัจจะสะสมทรัพย์ฯ จังหวัดตราด เหล่านี้ล้วนเป็นการเสริมสร้างพลังความรู้ให้กับตัวพระสุบิน ปณิโต เอง รวมทั้งเป็นกระบวนการสร้างกลุ่มผู้นำใหม่ ๆ ให้แก่กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ อีกด้วย นอกจากนี้พระสุบิน ปณิโต ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ก็เป็น “พระลูกบ้าน” ถิ่นนี้ ในขณะที่ชาวบ้านในจังหวัดตราดยังมีความเชื่อดั้งเดิมที่เหนียวแน่นถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางปัญญา

และทางคุณธรรม ชาวบ้านจึงมิได้มีเพียงแต่ “ความเชื่อมั่นในจิตใจ” เท่านั้น แต่ยังมี “ความภาคภูมิใจ” ในบุคคลนี้เพิ่มขึ้นอีกด้วย อันเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมศรัทธาบาบรี ให้สูงขึ้นอีกด้วย ดังนั้น การที่ผู้นำหลักซึ่ง คือ พระสุบิน ปณีโต เป็นพระนักพัฒนาเชิงรุกที่มีทั้งพลังความรู้และศรัทธาบาบรี จึงทำให้ออกจากการจัดการกลุ่มตั้งแต่จะสะสมทรัพย์ฯ ดำเนินไปค่อนข้างดีแล้ว การขยายตัวของกลุ่มตั้งแต่จะสะสมทรัพย์ฯ ก็ยังขยายออกไปอย่างเป็นระบบ รวมทั้งการทำงานของคณะกรรมการอุดมการณ์ฯ และเครือข่ายกลุ่มตั้งแต่จะสะสมทรัพย์ฯ ก็มีการคิดค้นกิจกรรมต่อยอดจากกิจกรรมสะสมทรัพย์ฯ อย่างสม่ำเสมอ

2) กรรมการ เมื่อรวมกลุ่มได้แล้วมีการเลือกตั้งกรรมการ โดยมีหลักเกณฑ์ คือ ผู้นำต้องเป็นสมาชิกกลุ่มตั้งแต่จะสะสมทรัพย์ฯ เท่านั้น คุณสมบัติที่สมาชิกส่วนใหญ่ใช้ในการเลือกกรรมการก็คือ “การได้รับการยอมรับว่าเป็นคนดี” เกณฑ์ของคนดี ก็คือ การเป็นผู้ปฏิบัติตนในกิจกรรมศาสนา เช่น ไปวัดและได้รับการยอมรับจากพระสงฆ์ เป็นต้น ผู้ศึกษา พบว่า กรรมการที่เข้ามาทำงานให้กลุ่มคือ เป็นผู้ที่มีความเสียสละต่อส่วนรวมเป็นอย่างสูงส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร แม้วันทำกลุ่ม (การประชุมกลุ่ม) จะทำกันเดือนละครั้ง หนึ่งปีทำ 12 ครั้ง แต่กรรมการจะต้องสละเวลาเกือบครึ่งวันในวันทำกลุ่ม ถ้าหน้าที่รับผิดชอบยังไม่เสร็จเรียบร้อยก็ต้องนำงานกลับไปทำต่อที่บ้าน เช่น กรรมการที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับบัญชี ถ้าผลลัพธ์ไม่ตรงกับยอดจริงก็อาจจะต้องหอบบัญชีมาที่ศูนย์ประสานงานฯ ณ วัดไผ่ล้อม เพื่อให้เจ้าหน้าที่ช่วยตรวจดูให้ นอกจากนี้ช่วงการจัดตั้งกลุ่มตั้งแต่จะสะสมทรัพย์ฯ ของปีแรก กรรมการจะไม่ได้รับค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น แต่จะได้ค่าตอบแทนในปีต่อไปในอัตราที่ไม่มาก นับว่าเป็นการเสียสละเพื่อส่วนรวมอย่างมาก จากการศึกษาดังกล่าวเห็นได้ว่า กรรมการเป็นผู้ที่ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม เป็นที่ยอมรับของชุมชน และมีอุดมการณ์ที่ต้องการรื้อฟื้นวิถีชีวิตที่สงบสุข พოอยู่พอกิน สังคมมีคุณธรรม กลับคืนสู่ชุมชน ทำให้การจัดการกลุ่มตั้งแต่จะสะสมทรัพย์ฯ เป็นไปตามแนวทางของพระสุบิน ปณีโต คือ การใช้หลักประชาธิปไตยในการปกครอง การพิจารณาการกุ้ยืมต้องเสมอภาคและยุติธรรม อดทนต่อคำติฉินนินทาหากการกระทำนั้นอยู่ในกฎเกณฑ์ที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ ดังนั้น กรรมการจึงมีจิตวิญญาณที่มุ่งมั่นในการมาประชุมกันอย่างพร้อมเพรียง ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ หมั่นเพียรในการฝึกฝนในการทำบัญชี ตรวจสอบความถูกต้องอยู่เสมอ พิจารณาการปล่อยกู้ด้วยความรอบคอบและเป็นธรรมต่อสมาชิก และร่วมกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนอย่างสม่ำเสมออีกด้วย

5.3.2.2 ปัจจัยภายในชุมชน

1) บริบทชุมชน บริบทของชุมชนชนบทในจังหวัดตราดเป็นสาเหตุหนึ่งมีส่วนต่อการดำเนินชีวิตแบบพออยู่พอกิน เนื่องจากสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดตราด นับว่าอยู่ในระดับสมบูรณ์ การเกษตรกรรมส่วนใหญ่ของจังหวัดนี้เป็นแบบเกษตรผสมผสาน มีการปลูกข้าว

และพืชผักไว้กินในครัวเรือนและปลูกผลไม้หลายชนิด เพื่อให้ได้ผลครบทุกฤดูกาลแล้วคัดเอาผลผลิตที่ได้มาตรฐานส่งขาย เช่น ทูเรียนผลงามส่งขาย ที่แมลงเจาะเอาไว้รับประทานหรือกวนไว้ขาย ผลอ่อนที่ต้องการปลิดทิ้งอาจไว้แกงหรือเอาไปหั่นเป็นแผ่นบาง ๆ ไว้ทอดหรืออบขาย แต่ละครัวเรือนมักเลี้ยงเป็ดไก่หรือแม่แต่สุกรไว้เพื่อบริโภค โดยใช้เศษอาหารและรั้วพืชที่มีอยู่ รวมทั้งจับปลาจากแหล่งน้ำใกล้บ้าน การดำเนินชีวิตนับได้ว่าสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง และได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมเมืองและวัตถุนิยมไม่มากนัก

วัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังพอหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ และการปลูกจิตสำนึกโดยพระสงฆ์ คือ พระสุบิน ปณีโต เป็นผู้นำ ซึ่งเชิดชูเป็นพระสงฆ์ที่มีวิสัยทัศน์และประสบการณ์สูงจากการไปรุดงค์มาหลายจังหวัด ทำให้ประชาชนมีศรัทธาเชื่อมั่นสูง รวมทั้งการนำเอาค่านิยมวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ความผูกพันเอื้ออาทร การสามัคคีรวมพลัง การช่วยเหลือผู้ยากไร้ และหลักธรรมพุทธศาสนา ซึ่งคนถิ่นนี้ยังยึดมั่นสูง ทั้งหลักธรรมการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกัน ในการเทศนาธรรมแต่ละครั้ง พระสุบิน ปณีโต และคณะจะใช้วิธีการสื่อสารหลายทาง เช่น การสนทนาธรรมโดยการยกเอาแนวคิดและสภาพการณ์ปัจจุบันมาเป็นประเด็น (เช่น วิกฤตเศรษฐกิจจะเตรียมตัวรับอย่างไร การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนจะลดปัญหาสาธารณสุขได้อย่างไร จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างไร) โดยท่านเองจะตื่นตัวในการแสวงหาความรู้และข้อมูลมาตั้งประเด็นให้ชาวบ้านซักถามและแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกัน เพื่อให้เกิดภูมิปัญญาใหม่ที่ผสมผสานคุณธรรม ทำให้ชาวบ้านไม่เบียดและกระตือรือร้นที่จะมาร่วม เพราะได้อะไรใหม่ที่สามารถนำไปใช้ได้

วิถีชีวิตชนบท ซึ่งยังคงมีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำรงรักษาและเผยแพร่มรดกคุณธรรมและด้านภูมิปัญญา ทั้งด้านศิลปวิทยา การดูแลสุขภาพสภาพและกิจกรรมสันทนาการที่หลากหลาย ทำให้คนได้มาพบปะสังสรรค์ ร่วมทำบุญกุศล และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก่อให้เกิดความอบอุ่นและมีหลักยึดในชีวิต (ชาติทยา กรรณสูต. 2544 : 137 – 139) จะเห็นได้ว่าชุมชนชนบทส่วนใหญ่ในจังหวัดตราดยังมีเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมไทย มีความผูกพันระหว่างบ้านกับวัด รวมทั้งมีพระเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ส่งผลให้ชุมชนอยู่ได้อย่างสมดุลกับการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน

วิถีชีวิตไทย ซึ่งยังเหนียวแน่นในความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ ทำให้ประชาชนเชื่อมั่นและยึดถือพระราชดำริส โดยเฉพาะเรื่องการแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยการสร้างพื้นฐานพออยู่พอกิน ชุมชนพึ่งตนเอง เศรษฐกิจพอเพียง เมื่อนำมาผสมผสานกับคุณธรรมพุทธศาสนา โดยมีพระสงฆ์เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา ทำให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมในรูปกิจกรรมต่าง ๆ ของกองทุนสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จึงมีส่วนทำให้ความนิยมในกองทุนเพิ่มมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าบริบทชุมชนในจังหวัดตราดได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมเมืองและวัตถุนิยมยังไม่มาก ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงดำรงอยู่ นับว่าเป็นปัจจัยบวกซึ่งส่งผล

พระสุบิน ปณีโต จัดการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ขณะเดียวกัน การขยายเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ก็ดำเนินการไปจนเกือบครอบคลุมทั่วทั้งจังหวัดตราด ซึ่งส่งผลให้ชุมชนชนบทส่วนใหญ่ในจังหวัดตราดที่ดำเนินชีวิตแบบพุทธ ยังคงดำรงอยู่ได้ในท่ามกลาง กระแสทุนนิยม

2) เครือข่ายในชุมชน เครือข่ายได้เข้ามามีส่วนหนึ่งต่อการรื้อฟื้นและการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนวิถีพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรม ควบวงจรของชีวิต พระสุบิน ปณีโต จังหวัดตราด กล่าวถึงเมื่อจำนวนกลุ่มเพิ่มและสมาชิกแต่ละกลุ่ม ขยาย จึงมีการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ของจังหวัดตราด เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมใน โครงการบริหาร เพื่อแบ่งเบาภาระของพระสุบิน ปณีโต เพื่อประสานงานระหว่างกลุ่มในจังหวัด และ เพื่อประสานงานกับองค์กรภายนอก เนื่องจากได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) มา ประมาณ 10 ล้าน (ชัตติยา วรรณสูตร, 2544 : 147) ในส่วนคณะกรรมการอุดมการณ์นั้น เริ่มจัดตั้ง ขึ้นในปี พ.ศ. 2541 เป็นคณะทำงานชุดพิเศษ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสาขา ทั้งภาครัฐและ ภาคเอกชน ซึ่งมีศรัทธาและสมัครใจช่วยงานสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อให้เกิดความครอบคลุมและเพื่อ แบ่งเบาภาระงานของพระสุบิน ปณีโต ซึ่งเริ่มหนักขึ้นทุกที กลุ่มนี้จะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน การแบ่งงานจะเกิดขึ้นตามสภาพความจำเป็น ความสมัครใจ และความถนัดของแต่ละคน ภายใต้การ จัดวางโครงการแบบหลวม ๆ ไม่มีผู้สั่งการ แต่มีเพียงผู้ประสานงาน และทุกคนต้องลงมือปฏิบัติ เหมือนกัน จึงเป็นการรวมตัวกันอย่างอิสระ มีการตั้งประธานกลุ่ม และฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่าย ประชาสัมพันธ์และหาทุน ฝ่ายเลขานุการ ฝ่ายปฏิคม ฝ่ายเหรียญกษาปณ์ ได้มีการกำหนดให้มีการประชุม ร่วมกันอย่างต่อเนื่องสัปดาห์ละครั้งในวันวันอังคาร เวลา 19.00 – 22.00 น. โดยพระสุบิน ปณีโต ได้ให้หลักการของแต่ละคนที่เข้าร่วมอุดมการณ์ ด้วยหลักธรรมของพระโพธิสัตว์ว่า สุทธิ ปัญญา เมตตา และขันติ (พระสุบิน ปณีโต, 2547 : 11) ในวันที่ 31 มกราคม 2542 ได้จัดงาน “มงคลเสวนา” ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้แกนนำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ โดยเชิญเฉพาะกลุ่มที่เข้มแข็งมาทำบุญใหญ่ร่วมกัน พบปะกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นอกจากนี้ยัง ทำให้เกิดเจือใจความเชื่อมโยง และที่สำคัญ คือ เป็นการทบทวนเป้าหมายของกลุ่มสัจจะสะสม ทรัพย์ฯ ร่วมกัน การจัดงาน “มงคลเสวนา” จึงถือปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปี และต่อมาในงานวัน มงคลเสวนา ครั้งที่ 3 วันที่ 31 มกราคม 2544 ได้มีการปรึกษาร่วมกันว่า แต่ละกลุ่มควรส่งตัวแทน มาร่วมพบปะกันทุกเดือน เพื่อให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ (กลุ่มย่อย) ต่าง ๆ มาสะสมเงินประจำเดือน และเป็นการทำความรู้จักกัน มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มาร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนากลุ่มร่วมกัน โดยวันที่พบปะกันทุกเดือน คือ วันที่ 15 เวลา 13.00 น. จะเห็นได้ว่า เครือข่ายได้เข้ามามีส่วนช่วยใน การแบ่งเบาภาระให้แก่พระสุบิน ปณีโต โดยเครือข่ายได้มีบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ เช่น การจัดทำ

แผนงานและโครงการ สรุบบทเรียน การทำบัญชีและการตรวจสอบบัญชี การประเมินผลงาน รวมทั้งช่วยคณะกรรมการเครือข่ายประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ดังนั้น การทำงานเป็นเครือข่ายจะเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมร้อยกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ (กลุ่มย่อย) ในจังหวัดตราด จึงนับได้ว่าเครือข่ายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนวิถีพุทธดำรงอยู่ได้

5.2.3.3 ปัจจัยภายนอกชุมชน

1) เงื่อนไขทางด้านกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ในช่วงแรกของการขยายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ (พ.ศ. 2533 -2540) นับว่าดำเนินไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากมีปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ เช่น พระสุบิน ปณิโต ถูกหลาย ๆ ฝ่ายไม่เห็นด้วยในแนวคิดและกระบวนการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เช่น หน่วยงานของรัฐ เอกชน ข้าราชการ พระสงฆ์ และชาวบ้านบางกลุ่ม เพราะมีความเห็นว่าแนวคิดและกระบวนการของท่านขัดต่อทางธรรมและทางโลก คือ พระไม่ควรมายุ่งเกี่ยวกับเกี่ยวกับเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ และขัดกับกฎระเบียบของธนาคารแห่งประเทศไทย กอปรกับนโยบายของรัฐมุ่งให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจมากกว่าคุณภาพชีวิต จากสาเหตุดังกล่าวส่งผลกระทบต่อกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ในระดับหนึ่ง

แต่ในปัจจุบันลักษณะของกฎหมาย เริ่มให้ความสำคัญต่อการรวมกลุ่ม การให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิมนุษยชน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ซึ่งเป็นกฎหมายแห่งชาติ หรือเป็นกฎหมายแม่ของกฎหมายอื่น ส่งผลให้มีข้อบัญญัติที่เกี่ยวกับการรับรองศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ยังได้กำหนดมาตรการกลไกการประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยครบถ้วนทั้งสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิชุมชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ได้นำความในมาตรา 45 ได้กล่าวไว้ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์กรเอกชน หรือหมู่คณะอื่น การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันมิให้มีการผูกขาดตัดตอนในทางเศรษฐกิจ” และมาตรา 80 ได้กล่าวไว้ว่า “รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว และความเข้มแข็งของชุมชน รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และพึ่งตนเองได้” รัฐธรรมนูญ ปี 2540 ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มในรูปขององค์กรมากขึ้น และนำไปใช้ประโยชน์เพื่อปกป้องคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของตนและชุมชนต่อไป และทำให้ชาวบ้านสามารถรับรู้สิทธิมนุษยชน ว่าตนมีสิทธิอันพึงกระทำได้แค่ไหน โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือส่งเสริมสิทธิมนุษยชน และได้ใช้เป็นแนวคิดในการจัดสวัสดิการต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีกด้วย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เริ่มจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ที่เปลี่ยนเป้าหมายมาพัฒนาคุณภาพชีวิตคน โดยใช้การพัฒนาเศรษฐกิจมิได้เป็นเป้าหมายหลักเป็นเพียงแค่เครื่องมือในการพัฒนาเท่านั้น ทำให้แนวคิดและกระบวนการการพัฒนาได้เริ่มปรับทิศทางการพัฒนา มาสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางพัฒนา จึงทำให้รัฐเริ่มปรับกระบวนการพัฒนา ส่งเสริมชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การส่งเสริมผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น ส่งผลให้รัฐลงมาให้ความสนใจกับชุมชนมากกว่าแต่ก่อน ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นผลมากนัก แต่ก็นับว่าเป็นนิมิตหมายอันดีที่จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนรวมตัวกันมากขึ้น พึ่งตนเองได้ หน่วยงานรัฐได้ลงมาพื้นที่และทำโครงการต่าง ๆ เช่น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนจังหวัดตราด และกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น

จากพัฒนาการของข้อกำหนดของกฎหมาย แสดงให้เห็นว่าปัจจุบันกฎหมายดังกล่าวข้างต้น ได้เปิดโอกาสให้ความเป็นอิสระแก่ท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น โดยที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ซึ่งไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน นอกจากจะทำให้กลุ่มได้รับการยอมรับมากขึ้นในระดับประเทศแล้ว หน่วยงานของรัฐและเอกชนยังเริ่มหันมาให้ความสำคัญและเข้าร่วมในการนำโครงการต่าง ๆ ลงมาช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอีกด้วย

2) องค์กรภายนอกที่ให้ความร่วมมือ กล่าวคือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีคณะกรรมการอุดมการณ์กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จังหวัดตราด เป็นผู้รับหน้าที่ประสานงานโครงการจากองค์กรสนับสนุนภายนอก ได้แก่ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างสุขภาพ (สสส.) ซึ่งโครงการต่าง ๆ ได้มีส่วนสำคัญทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัวกันเพื่อสร้างพลัง และหาแนวทางแก้ไขปัญหาโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีรากฐานที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เช่น โครงการแผนแม่บทชุมชน โครงการแผนสุขภาพชุมชน โครงการเกษตรอินทรีย์ โครงการหมู่บ้านนาร่อง และโครงการชุมชนเป็นสุขภาคตะวันออก เพื่อพัฒนาร่างกายและจิตใจอย่างยั่งยืน เป็นต้น องค์กรสนับสนุนภายนอกมีส่วนสำคัญที่จะสามารถทำให้ชุมชนมีกิจกรรมต่อยอดจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ที่ทำได้ในระดับการออม การกู้ยืม และการจัดสวัสดิการ มีการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ และขยายออกไป ส่งผลให้ชาวบ้านทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น นำยาล้างจาน สบู่ แชมพู น้ำปลาใช้อุปโภค-บริโภคกันเองในครัวเรือน ซึ่งนอกจากเป็นการลดรายจ่ายแก่ครอบครัวแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมอาชีพอีก เงินทองหมุนเวียนอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการทำน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ เน้นการปลูกผักผลไม้ปลอด

สารพิษอีกด้วย ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในปัจจุบันที่เครือข่ายจากองค์กรภายนอกได้เข้ามามีบทบาท ส่งเสริม ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนวิถีพุทธดำรงอยู่ได้ต่อไป

โดยสรุป จะเห็นได้ว่ากระบวนการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต สามารถสนองความต้องการของชาวบ้านได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น แม้จะมีความชัดเจนในเรื่องของการออมเงิน การกู้เงิน การจัดสวัสดิการ และการทำงานเป็นเครือข่าย แต่ยังไม่ถึงสังคมสันติสุขทั้งทางด้านเศรษฐกิจพอเพียงและด้านสังคมคุณธรรม ซึ่งมีข้อจำกัด คือ

1) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ยังไม่มีนโยบายที่จะส่งเสริมการผลิตและการค้าโดยตรง แม้ว่าจะมีการรวมตัวของผู้บริโภคนั้น คือ การรวมตัวของผู้บริโภคนักบวชและใช้แก๊สหุงต้ม แต่เป็นแค่เพียงผู้ประสานงานเท่านั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดอาชีพในชุมชนเพิ่มขึ้น

2) ประธานหรือกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บางคนขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม ซึ่งการเข้ามาเป็นประธานหรือกรรมการเป็นแค่เพียงหวังจะใช้กลุ่มมาเป็นฐานเสียงทางการเมืองท้องถิ่นเท่านั้น

3) ชุมชนเมืองใช้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เป็นแค่เพียงแหล่งเงินทุนหนึ่งเท่านั้น คือ กู้เงินไปหมุนหนี้ทางอื่น มิได้นำเงินไปลงทุนหรือประกอบอาชีพอื่น ๆ เพิ่ม

4) การทำงานระหว่างเครือข่ายในจังหวัดกับองค์กรภายนอก นับว่ามีลักษณะแบบต่างคนต่างทำ ทำให้เกิดการงานซ้ำซ้อน และไม่มีความต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้กิจกรรมการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งขององค์กรต่าง ๆ จึงไม่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะต่อครอบครัว

1. ผู้ปกครองควรนำเด็กเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ศาสนธรรม ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ อันเป็นผลทำให้เด็กได้รับการปลูกฝังทางด้านคุณธรรมจริยธรรม ถือว่าเป็นปัจจัยบวกที่ส่งผลให้เด็กเข้าใจการดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธ ซึ่งจะส่งผลให้ก่อเกิดรากฐานที่เข้มแข็งของชุมชนและสังคมต่อไปในอนาคต

2. ผู้ปกครองควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตแบบพออยู่พอกินแก่สมาชิกในครอบครัว ขณะเดียวกันก็ต้องเสริมสร้างความรอบรู้ที่เหมาะสมแก่การบริโภคสื่อต่าง ๆ เพื่อที่สมาชิกในครอบครัวจะได้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบทุนนิยม ซึ่งใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นกิเลสของคนให้ต้องแสวงหาวัตถุมตาตอบสนองความต้องการอย่างไม่ที่สิ้นสุด

5.3.2 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1. ชาวบ้านควรมีจิตวิญญาณวิถีพุทธ คือ การยึดหลักการดำเนินชีวิตตามคำสั่งสอนของพระสุบิน ปณิโต ที่ได้นำแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาชุมชนว่าควรลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย แต่สามารถจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้ ตัวอย่างเช่น มีรถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องปรับอากาศ แต่เมื่อมีแล้วจะไม่ทำให้ตัวเองเดือดร้อน ในที่สุดต้องไปกู้หนี้ยืมสินในระบบและนอกระบบมาหมุนแทนก่อน ดังนั้น ชาวบ้านควรตระหนักและปฏิบัติตามด้วยจิตสำนึกของตนเอง เมื่อชาวบ้านส่วนใหญ่ปฏิบัติได้เช่นนี้แล้ว จะทำให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี

2. กรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ควรพิจารณาการปล่อยกู้ยืมอย่างรอบครอบ กล่าวคือ ก่อนที่จะอนุมัติให้สมาชิกกู้ กรรมการควรใช้วิจารณญาณดูว่า สมาชิกจะกู้เงินไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด จากการศึกษา พบว่า ผู้กู้มักจะไม่บอกความจริงว่าไปทำอะไร แต่ส่วนใหญ่จะบอกว่า “เอาไปซื้อปุ๋ย เอาไปลงทุนค้าขาย เอาไปหาหมอลูก หรือเอาไปจ่ายค่าทอมให้ลูก” เมื่อบอกเช่นนี้ กรรมการก็จะอนุมัติ วันนั้นทันที ทั้งที่ผู้กู้อาจจะเอาไปใช้จ่ายผิดวัตถุประสงค์ เช่น เอาไปซื้อจักรยานยนต์ หรือ โทรศัพท์มือถือ ซึ่งทำให้ไม่เป็นไปตามเป้าหมายของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มุ่งให้สมาชิกใช้ชีวิตแบบพออยู่พอกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ดังนั้น กรรมการนอกจากจะทำตามหน้าที่แล้ว ยังต้องมีจิตสำนึกของผู้นำที่จะทำให้กลุ่มสามารถนำพาสมาชิกไปสู่เป้าหมายอีกด้วย

3. คณะกรรมการอุดมการณ์กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ควรทำงานให้ประสานสอดคล้องกันกับองค์กรภายนอกที่เข้ามาสนับสนุน คือ เริ่มตั้งแต่การประชุมร่วมกันวางแผน จนถึงการประชุมและติดตามผลร่วมกัน จากการศึกษา พบว่า คณะกรรมการอุดมการณ์ฯ แม้ว่าจะมีหน้าที่ประสานงานกับองค์กรภายนอก แต่ลักษณะการทำงานเป็นแบบต่างคนต่างทำ ดังนั้น องค์กรทั้งสองฝ่ายดังกล่าวจึงต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานใหม่ เพื่อจะทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงและสามารถดำเนินการคิดค้นโครงการใหม่ๆ ด้วยตนเองได้ นอกจากนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการทำงานที่ซ้ำซ้อนกันอีกด้วย

5.3.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐควรเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจจากฐานล่างในทางปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม พร้อมกับการก่อสร้างโครงสร้างใหม่จากฐานล่างที่เข้มแข็ง โครงการต่างๆ ที่ลงมาควรจะต้องสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนและต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อจะทำให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองต่อไปได้

2. สถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ ควรจะมีการเรียนการสอนเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” กันอย่างจริงจัง ทัวถึง และต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้ประชาชนเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น อันจะส่งผลให้กลายเป็นพลังขับเคลื่อน ประคองพลังงานที่ทำให้จักรกลและเครื่องยนต์ทำงานได้ นำพาชนบทหรือเมืองไปสู่ประเทศที่พึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี

3. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ควรเร่งศึกษาวิจัยในประเด็นที่หลากหลายเกี่ยวกับบทบาทของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน เพื่อที่จะเป็นการกระตุ้นเตือนให้พระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านจิตใจ เพราะนอกจากวัดและพระสงฆ์จะเป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมแล้ว ยังเป็นผู้นำทางปัญญาและทางคุณธรรมอีกด้วย ซึ่งนับว่าเป็นทุนทางสังคมหนึ่งที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนให้ไปสู่สังคมสันติสุขทั้งทางด้านเศรษฐกิจพอเพียงและด้านสังคมคุณธรรม

5.3.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกระบวนการในการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทกับพระสงฆ์ฝ่ายมหายาน
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มสังฆะสมถวิปัสสนาของพระสุบิน ปณีโต ที่ตั้งอยู่ในชุมชนเมือง กับที่ตั้งอยู่ในชุมชนชนบท
3. ควรศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบผลด้านการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสงฆ์ระหว่างจังหวัด